

JURIDINĖ RETORIKA: MODERNIEJI KOMPARATYVISTIKOS ASPEKTAI

Rūta Brūzgienė *

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Kalbos kultūros katedra
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius
Telefonas 212 28 89
Elektroninis paštas rutabru@liti.lt*

Pateikta 2006 m. balandžio 27 d., parengta spausdinti 2006 m. birželio 16 d.

Santrauka. Juridinė retorika yra tarpdalykinė disciplina, besiremianti komunikacijos, psicholingvistikos, hermeneutikos, semiotikos bei kitų disciplinų teoriniais ir praktiniais metodologiniais pasiekimais. Nagrinėjama straipsnyje problema – modernių komparatyvistinių metodologijų ir koncepcijų taikymo galimybė kai kuriose teisinio diskurso rūšyse. Šio tyrimo tikslas – praturtinti juridinės retorikos diskurso formos sampratą bei intonacinės dinamikos aspektus ir sustiprinti komunikacijos efektyvumą. Darbe naudojami metodai – komparatyvistinis, hermeneutinis, funkcinės analizės – leidžia sugretinti retorikos diskurso ypatybes su kitais laiko menais funkcinio atžvilgiu. Problemos ištyrimo laipsnis – iki šiol juridinės retorikos diskursai intermedialumo tipologijos ir kai kurių formos koncepcijų požiūriu nebuvo nagrinėjami ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulinėje mokslinėje mintyje. Straipsnyje aptariami klausimai aktualūs ne tik teoriškai, bet ir praktiškai, kadangi intonacinis ir dinaminis įtaigumas yra itin reikšmingas uždavinys komunikaciniam tam tikrų teisinio diskurso rūšių poveikiui sustiprinti.

Straipsnyje paminimos reikšmingesnės juridinei retorikai proceso komunikacijos teorijos, kiek plačiau apsisojant ties Jakobsono modeliu. Čia atkreipiamas dėmesys į intonacinį-ekspresinį kalbėjimo poveikį adresatui, kuris itin svarbus informacinės-apeliacinės (ginamosios ir kaltinamosios) kalbose. Daroma išvada, kad kalbėtojo intencija, t.y. jo vertybinė pozicija yra kompozicijos formavimosi žodiniame diskurse pagrindas. Toliau retorika analizuojama kaip viena laiko diskurso rūšių intermedialiosios komparatyvistikos tipologijoje, apibūdinančioje žodinio teksto, muzikos, filmo sąveikas. Prieinama prie išvados, kad juridinės retorikos ryšiai su jai ypač artima muzika pasireiškia naratyvumo struktūromis, laiko menų bendraisiais vyksmo – varijavimo, kartojimo, laisvos plėtotės – principais, kalbos intonavimo ir kompozicinių struktūrų analogais. Darbe taip pat apibūdinamas formos sampratos universalumas laiko diskursuose, remiantis funkcinės analizės metodu, aptariama loginė-semantinė formos dialektika, kai kurios šiuolaikinės jos koncepcijos, ekspresinių-dramaturginių raiškos elementų klasifikacija, dinaminiai teksto profiliai ir ritmikos ypatybės. Straipsnio pabaigoje daromos išvados, leidžiančios pagrįsti teiginį, jog modernių komparatyvistikos aspektų taikymas juridinėje retorikoje sustiprintų viešojo diskurso raiškos bei poveikio adresatui galimybes.

Pagrindinės sąvokos: juridinė retorika, komparatyvistika, komunikacija, intermedialumas, funkcinė analizė, diskursas, forma, komunikacinis poveikis.

IVADAS

Juridinė retorika, kaip viešojo kalbėjimo rūšis, jau daugiau nei du tūkstančius metų yra itin reikšmingas, atsakingas mokslas, o kartu ir menas. Ji remiasi įvairiais kitų mokslų pasiekimais: filologijos, logikos, filosofijos, psichologijos, etikos, o šiuo metu jos naujovės grindžiamos modernių disciplinų – komunikacijos, psi-

cholingvistikos, sociolingvistikos, hermeneutikos, semiotikos atradimais ir metodologija. Todėl retorika, kaip ir teisė, laikoma tarpdalykiniu mokslu, kur teoriniai ir praktiniai metodologiniai kitų disciplinų elementai skverbiasi vieni į kitus [1, p. 27], tuo būdu nubrėždami naujas tyrinėjimo perspektyvas.

Daugelis retorikos specialistų pabrėžia, kad viena svarbiausių retorikos meno ypatybių yra įtikinimas: „Retorika – įtikinamosios komunikacijos teorija“ – [Ch. Perelmanas cit. iš: 1, p. 24]. Viešai sakomose teisininkų kalbose, anot V. Justickio, akivaizdžiausiai pasireiškia įtikinamasis kaltintojo ir gynėjo poveikis: „jų teisinis

* Humanitarinių mokslų, filosofijos, daktarė. Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto kalbos kultūros katedros docentė.

statusas numato, kad jie turi „įtikinti“ teisimą“ [2, p. 59]. Kitaip sakant, šie vaidmenys „iš tikrųjų yra *kalbėjimo vaidmenys (Sprechrollen)*“ [3, p. 93]; o „kuo griežtesni visuomenės sankcionuoti reikalavimai vaidmenims (pvz., teisėjo, dėstytojo), tuo mažesnės žanrinės-stilistinės raiškos galimybės“ [L.P. Krysin, cit. iš: 3, p. 93]. Vadinasi, tuo labiau turi būti remiamasi klasikinėmis kalbų struktūromis, tuo labiau jų informaciniai ir apeliaciniai aspektai, tokie kaip formos dinamika, ekspresija ir intonacinis poveikumas turi būti subalansuoti, išraiškingi ir efektyvūs, paremti per amžius išsirutuliojusiais komponavimo principais. Tačiau, kita vertus, modernių mokslų pasiekimai sukelia tam tikrus iššūkius, kurių negali aplenkti ir toks interdisciplininis mokslas kaip retorika. Todėl straipsnyje bus aptariama retorikos vieta intermedialumo tipologijoje, atkreipiamas dėmesys į kai kuriuos komunikacijos teorijos aspektus, aptariami universalieji, bendrieji loginiai ir kai kurie modernieji formos, ekspresinės dramaturgijos ir plėtotės principai laiko diskursuose, stengiantis konkrečiau ir plačiau suvokti intonacinės dinamikos galimybes apeliacinėse teismo kalbose.

1. JURIDINĖ RETORIKA IR KOMUNIKACIJOS TEORIJS

Kadangi juridinei retorikai itin reikšmingos yra komunikacijos teorijos, paminėsime kelias iš jų, turėdami tikslą išsiaiškinti intonavimo svarbą ir vietą psicholingvistiniame komunikacijos procese.

Komunikacija yra daugiadisciplinė sritis, apimanti psichologiją, sociologiją, retoriką; jos objektas įvairus ir daugiasapektis. Komunikacija apibrėžiama kaip „socialinė sąveika per pranešimus“ [4, p. 16], kadangi ji apima ženklus ir kodus (o šie ženklus organizuoja ir lemia jų tarpusavio ryšį); toks ženklų ir kodų perdavimas ar priėmimas būtent ir yra socialinių santykių veikimas (prisiminkime R. Ryngevič tezę apie socialinius kalbėjimo vaidmenis). Komunikacijos sampratoje išsiskiria dvi mokyklos: proceso ir semiotinė. Proceso mokykla pranešimas yra tai, kas perduodama komunikacijos proceso metu, būtent tai, ką pranešėjas kokiomis nors priemonėmis į jį įdeda, o semiotikams pranešimas yra ženklų konstrukcija, kuri, sąveikaudama su gavėjais, sukuria reikšmes; tokiu atveju siuntėjo, kaip pranešimo perdavėjo, reikšmė mažėja. Pirmuoju atveju analizuojamas komunikacijos efektyvumas ir tikslumas, antruoju – reikšmių kūrimas ir keitimasis jomis. Proceso mokykla daugiausiai remiasi socialiniais mokslais, ypač psichologija ir sociologija, ir telkia dėmesį į komunikacijos veiksmus (čia socialinė sąveika apibrėžiama kaip procesas, kai „vienas asmuo sąveikauja su kitais arba paveikia kito elgesį, dvasinę būseną ar emocijas“ [4, p. 16], o semiotika remiasi lingvistika ir meno kūriniais, t.y. domisi komunikacijos dirbiniais kaip tekstais ir kultūrų reprezentantais.

Proceso mokyklos atstovai C. Shanonnas ir W. Weaveris nurodo tris komunikacijos objekto problemų lygius: 1) komunikacijos simbolių perdavimo tikslumas, t.y. techninės problemos, 2) kaip tiksliai pe-

rduoti simboliai išreiškia norimą reikšmę, t.y. semantinės problemos, 3) kaip efektyviai gauta reikšmė paveikia elgesį norima linkme, t.y. efektyvumo problemos [4, p. 22]. Todėl studijuoti komunikaciją, anot šių proceso mokyklos atstovų, kiekvienu atskiru lygiu ir visais šiais lygiais – vadinasi, suprasti, kaip pagerinti proceso tikslumą ir efektyvumą.

Pagal G. Gerbnerio modelį, komunikacijos procesą sudaro du kintamieji matmenys: 1) suvokimo, arba priėmimo, 2) perdavimo, arba priemonių ir kontrolės, matmuo. Suvokimas horizontaliuoju lygmeniu – tai „ne paprastas dirgiklių registravimas, o tarpusavio sąveikos ir derinimo procesas: jo metu žmogus bando suderinti išorinius dirgiklius su vidiniais minčių, arba sąvokų, modeliais“ [4, p. 42]. Šiuo atveju prasmė kyla iš išorinio dirgiklio ir vidinės sąvokos atitikimo. Vertikaliuoju lygmeniu turinio ir formos ryšys laikomas dinamišku ir interaktyviu, ir turinys iš tiesų nėra perteikiamas forma, kaip dažnai teigiama komunikacijos teorijose, kurias I.A. Richardsas šaipydamas vadina „ipakavimo“ teorija [4, p. 43], o šitai senų seniausiai suvokia muzikos specialistai. Anot Richardso, pats formulavimas ir „yra kūrybos procesas: prieš tai yra tik būtinybė, poreikis formuluoti, o ne išankstinė beformė mintis ar turinys, kuri reikia užkoduoti. Kitaip sakant, be formos nėra turinio, o pastangos surasti skirtumą tarp formos ir turinio pačios savaime yra abejotinos“ [4, p. 44]. Lygiai taip pat mano ir žmogaus psichikos, mitologijos ir kultūrologijos tyrinėtojai (C. Lévi-Strauss, C.G. Jung, V. Karbusický ir kt.), kurie formą sieja su archetipiniais pasaulėjautos, mito bei muzikos formos analogais [5]. Apie formos semantiką kalba ir žymusis semiotikas Umberto Eco: „tikruoju kūriniu turiniu tampa jo būdas matyti pasaulį ir jį vertinti, o tai išreiškia kuriant formas. Kalba apie meno ir pasaulio santykius vyksta būtent šiuo lygiu“ [6, p. 265]. O muzikologijos specialistas R. Janeļiauskas teigia, kad kiekvienai epochai būdingos savitos komponavimo principų universalijos kaip pasaulėjautos raiška: „pasaulėvaizdis išreiškia tipišką žmogaus santykį su pasauliu ir pasižymi laiko nulemta mąstymo logika. Jame paprastai koduojama universaliausia loginė operacija, kuri orientuoja mąstymo procesus, veikia gyvenenos tvarką [...] ir absorbuoja universaliją laikotarpio logiką“ [7, p. 147]. Be to, komponavimo principas išreiškia ir intuityvųjį, ir racionalųjį kūrybos pradą; tai atitinka anksčiau minėtų psichologų, mitologų ir kultūrologų teiginius. Viešajame diskurse gana paplitęs H. Lasswello masinės komunikacijos modelis (kas, ką sako, kokiu kanalu, kam, kaip efektyviai) taip pat kelia klausimą apie poveikį, o ne apie prasmę, nes kiekvieno iš šių elementų pakitimas daro įtaką poveikiui. Taigi viešojo diskurso forma atlieka ir estetinę, ir itin reikšmingą psicholingvistinę funkciją.

R. Jakobsono komunikacijos modelis yra tarsi tarpininkas tarp proceso ir semiotikos mokyklų. Jis išskiria šešis komunikacijos akto struktūrinius veiksnius [4, p. 53–54]:

1. Siuntėjas
- 2.1. Kontekstas
- 2.2. Pranešimas

2.3. Kontaktas (t.y. fizinis kanalas ir psichologinis ryšys tarp siuntėjo ir adresato)

2.4. Kodas (t.y. bendra pranešimo sistema, vartojama pranešimo sistemai kurti)

3. Adresatas

Kiekvienas iš šių komunikacijos veiksnių lemia skirtingų kalbos funkcijų hierarchiją. Taigi būtų tokios funkcijos:

1. Emocinė (pranešimo santykio su adresatu išraiškingumas).

2.1. Referentinė (nurodo objektyvius faktus).

2.2. Poetinė (išreiškia pranešimo santykį su pačiu savimi, kitaip sakant, estetinę komunikaciją).

2.3. Fatinė (tai siuntėjo ir adresato fizinis ir psichologinis ryšys, t.y. atvirumas, kurį lemia perteklius pranešime).

2.4. Metalingvistinė (leidžia nustatyti vartojamą kodą).

3. Konotacinė (išreiškia pranešimo poveikį adresatui).

Kaip matyti, net penkios iš pateiktų funkcijų (išskyrus referentinę) yra susijusios su poveikiu ir kalbėjimo intonacijos įtaigumu. Iš dalies tai gali paaiškinti ir praturtinti fenomenologinei mokyklai artimo M. Bachtino teiginiai. Jis yra smulkiai išanalizavęs žodžio, garso, intonacijos santykius teksto struktūroje ir ypač pabrėžia kalbėtojo intencionalumo įtaką bendrai teksto sąrangai. Mokslininkas skiria tokius žodžio (kaip medžiagos) aspektus:

1. Tai garsinis žodžio pavidas, muzikinis jo aspektas.

2. Daiktinė žodžio reikšmė (visi jo niuansai ir variantai).

3. Žodinis junglumo aspektas (visi grynai žodiniai santykiai bei koreliacijos).

4. Intonacinis (psichologinėje plotmėje – emocinis-valinis) žodžio aspektas, vertybinis žodžio intencionalumas, reiškiantis kalbančiojo vertinimų įvairovę.

5. Žodinio aktyvumo jautimas, tariant *reikšmingą garsą* (visa motorika – artikuliacija, gestas, veido mimika ir kt. – bei visas vidinis asmenybės, kuri žodžiu, pasakymu užima tam tikrą vertybinę bei prasminę poziciją [8, p. 378]).

Pagrindiniu formuojančios energijos židiniu M. Bachtinas laiko paskutinį aspektą, kiti pagal svarbumą išsidėsto atbuline tvarka, o garsas, jo nuomone, visus juos sutelkia į save ir įprasmina žodžio vienovę tekste. Apskritai kai kurie fenomenologijos klausimai (tekstas kaip fenomeninis kūnas, kūno išsirašymas tekste, teksto intonavimas kaip kalbėtojo intencionalumo raiška, fenomenologinė teksto sintaksės ir formos traktuotė, estetikos kaip patirties patirtis) galėtų suponuoti naujų retorikos tyrinėjimo rakursų.

Jakobsono komunikacijos modelis, vaizduojantis komunikaciją kaip procesą ir kartu kaip semiotinę sistemą, apibūdina ir išryškina sisteminių požymių tarpusavio santykius, siuntėjo-adresato ryšių atrankos modelis leidžia apibrėžti ir konkrečiau nužymėti požymių izotopijas, sistemiškumą ir tuo būdu atveria galimybes

praturtinti ir atnaujinti psicholingvistines, socialines, estetines poveikio analizės galimybes.

2. RETORIKA INTERMEDIALUMO TIPOLOGIJOJE

Retorikos daugialypes struktūras, o ypač jos ir muzikos – jau kelis šimtmečius itin artimai susijusių menų – struktūrinius ir intonacinius ryšius bei kitus kontekstus, subtiliau ir konkrečiau padėtų atskleisti šiuolaikinė skirtingų terpių-medijų, vadinamųjų laiko diskursų – literatūros, muzikos, kino ir kt. menų – sąveikos samprata ir tipologija. Tokia intermedialumo tipologija praplėstų ir modernizuotų kai kurių retorikos tyrinėjimo aspektus.

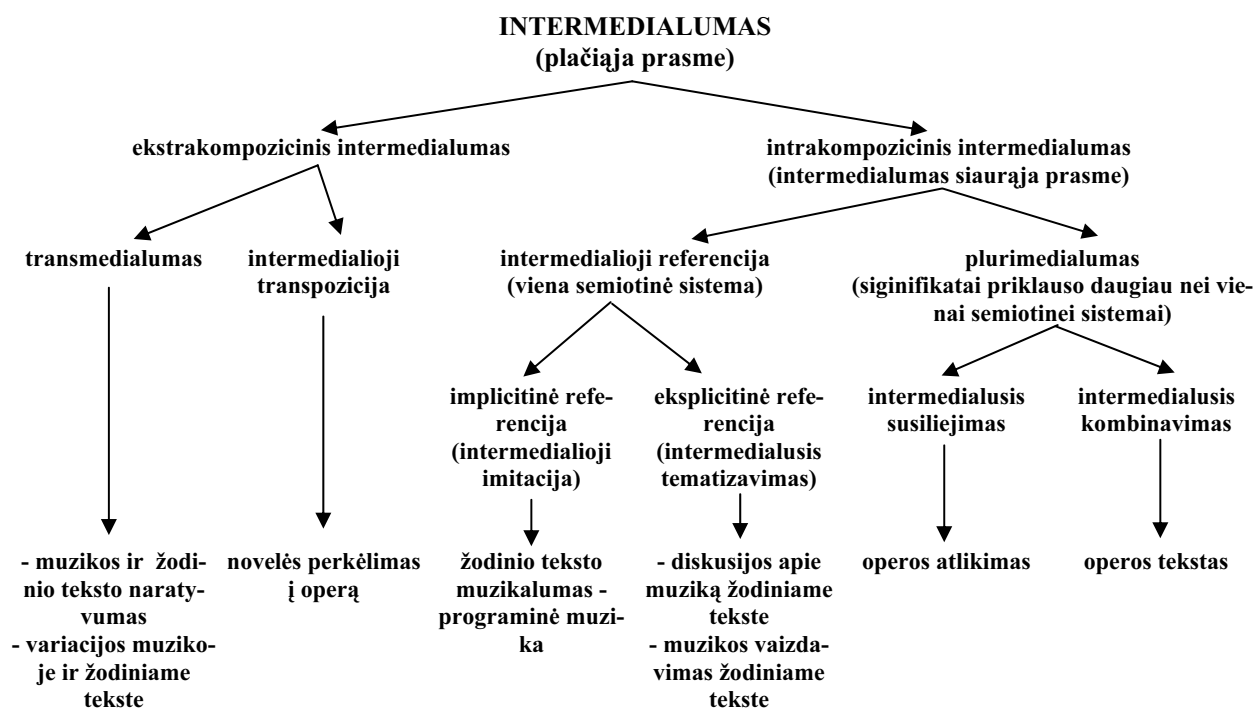
Intermedialumo problematiką (terminą 1983 metais pasiūlė A. H. Loewe, „nusižiūrėjęs“ į C. Clueverio veikalą *Inter textus*), be W. Bernharto, A. Giero, paties C. Clueverio ir daugelio kitų, plačiai yra išanalizavęs W. Wolfas [9]. Čia supažindinsime su kai kuriais jo intermedialiuoju diskursų tipologijos postulatais, apimančiais, be kitų, jau trečią dešimtmetį komparatyvistikoje naudojamą S. P. Schero muzikos ir žodinio teksto tipologiją ir kartu praplečiančiais ją naujomis moderniosios komparatyvistikos sąvokomis.

Retorikos mokslui yra aktualesnė intermedialumo plačiąja prasme (ekstrakompozicinio intermedialumo) šaka, vadinamasis transmedialumas (abipusisškumas), o siaurąja prasme vartojamos intermedialumo aspekto (intrakompozicinio intermedialumo) svarbesnis yra vadinamosios intermedialiosios referencijos šakos (ji priklauso vienai semiotinei sistemai) implicitinės referencijos (tai intermedialioji imitacija) variantas. Intermedialumo plačiąja prasme specifika ta, kad čia pasireiškia skirtingų terpių išoriniai kontaktai arba universalūs ryšiai, o siaurąja prasme medialumas yra vidinis. Transmedialumas – tai neistorinė kategorija, egzistuojanti daugiau nei vienoje terpėje: tai bendrieji laiko menų plėtotės dėsniumai, pavyzdžiui, variacijos, kartojimo ir kiti muzikiniai principai, arba naratyvumas. Šios kategorijos taikytinos ne vien tik laiko diskursuose, bet ir kituose, netgi vizualiuosiuose menuose. Dar vienas transmedialumo aspektas yra diskurso sensualumas, patetinis ekspresyvumas, kuris skirtingais istoriniais periodais skirtingose diskurso rūšyse-terpėse pasireiškia formos požiūriu. (Prisiminkime jau minėtą R. Janeliausko idėją apie fundamentalų kultūrinės epochos kompozicinį principą, kuris, kaip bendrosios to laikotarpio pasaulėjautos atspindys, įgyja analogiškas raiškos formas skirtingose terpėse.) Transmedialumo kategorija svarbi ne tik diskurso formos dinamikai, o kartu – žodiniame ar muzikiniame tekste – ir intonacijos vyksmui suvokti, bet gali būti reikšminga ir bendriesiems kultūros periodizavimo, estetikos lyginamiesiems tyrinėjimams, tarp jų ir retorikos mokslo periodams bei mokykloms. Kol kas komparatyvistikos specialistai ne itin sistemiškai domisi ekstrakompozicinio intermedialumo teikiamomis galimybėmis, ypač retorikos tyrinėtojai, nes tai gana naujas mokslinis konceptas, dar neįgijęs reikiamo pagreičio (nors kai kurios intermedialiuoju diskursų problemos Lie-

tuvoje sporadiškai yra tyrinėjamos I. Jankauskienės, J. Gustaitės, G. Bernotienės, R. Brūzgienės darbuose).

Intermedialumo siaurąją prasme intermedialiosios referencijos (pranešimo) šaka yra neheterogeniška, bet vientisa terpių ar semiotikos požiūriu sistema; kitos terpės įsikomponavimas į intermedialiąją referenciją yra

tik netiesioginis. Implicitinė referencija (intermedialioji imitacija) yra lyg tam tikra perkėlimo rūšis, kai į žodiniį tekstą perkeliama tam tikri modeliai ar schemas, tarkime, sonatos ar kitos formos, kurios gali sukurti muzikos formos imitaciją žodiniame diskurse (žr. 1 schemą).

1 schema

Šie intermedialumo teorijos aspektai, galimi nagrinėti hermeneutinės ir semiotinės metodologijos požiūriu, yra aktualūs retorikai, kadangi sukonkretina jos sąsajas su kitų terpių diskursais, atskleidžia universaliųjų laiko menų plėtojimo principų tapatumą ir padeda suvokti intonacinių-kompozicinių formų analogų galimybes. Wolfso schema yra skirta laiko diskursų intermedialiesiems santykiams, tačiau remiamasi žodinio diskurso ir muzikos ryšių analize, o ji itin svarbi mūsų nagrinėjamai intonacijos ir formos dinamikos poveikio aspektui. Nors paaiškėjo, kad retorikai tinkamos tik kelios sąveikos su muzika galimybės, tačiau prasminga pateikti šiek tiek labiau apibendrintą visą schemą (literatūros terminas schemeje pakeistas į platesnę žodinio teksto sąvoką).

3. JURIDINĖS RETORIKOS DISKURSO KOMPOZICIJA

Analizuojant laiko diskurso kompoziciją paprastai remiamasi jo išorine struktūra – architektonika (prozos tekste tai skyriai, pastraipos ir pan.), vidinė forma, arba, kitaip sakant, jo vyksmo dėsningumai (t.y. forma procesualumo požiūriu), paprastai yra aiškinamasi gana abstrakčiai – nurodant jos slinkties pagrindu bet kokį ele-

mentą, pvz., „kompozicinę funkciją gali atlikti motyvas, jo plėtotė, varijavimas, sintaksė (vienoda ar panaši sakiniių struktūra, anaforos, epiforos), intonacija, garsinės struktūros, – visa, kas turi slinkties, sklaidos, telkties galimybę [10, p. 138]. Apibendrinančia prasme formos kūrimas ir pasirinkimas laikomas vidinį vyksmą struktūruojančiu principu ir susijęs su psichologiniais mąstymo dialektikos dėsningumais. „Kompozicija – kūrinio ašis, įcentrinė jėga, pritraukianti, išlaikanti, bet leidžianti ir išsiskleisti. Ta įcentrinė jėga kiekviename tekste veikia skirtingu režimu, priklausomu ir nuo kalbėjimo moduso – tono. Pakili retorika kompoziciją griežtina. Meditacija išlygina gūbrius, švelnina perėjimus“ [10, p.137]. Bet motyvų slinktis ir jų kaita turi tam tikrą plėtojimo logiką, kurios bendraisiais principais remiasi visi laiko diskursai. Kaip teigia žymusis semiotikas Umberto Eco: „suartėja problemos ir poreikiai, kuriuos atspindi meno formos; ši suartėjimą galime apibrėžti kaip *struktūros analogijas*, tiesa, atsisakydami privalomų ar galimų griežtų paralelių. [...] dabar svarbiausia įvairius reiškinius (estetinius ir kitokius) sutraukti į tikslius *struktūrinius modelius*, kad išskirtume jau ne analogijas, o struktūros *homologijas*, struktūros panašumus [6, p. 83]. Šias homologijas, kaip kompozicijos logiką gryniausiu pavidalu, daugelio tyrinėtojų teigimu (O. Sokolov, V. Seze-

manas, S. Langer ir kt.), išreiškia muzikos menas, kaip žinome, itin artimai besigiminiuojantis su retorika (net daugelis muzikos terminų yra pasiskolinti iš retorikos). Taigi muzikoje forma plačiaja (estetine) prasme yra sustruktūrinta visuma, įkūnijanti kūrybinį sumanymą, diskurso idėją. Siauresne (teorine) prasme forma – tai kūrinio kompozicinė sandara. Ji apima bendrąjį epizodą – dalių, padalų – išdėstymą, jų proporcijas laike (tai „išorinė“ forma – architektonika) ir teminius-intonacinius ryšius (tai „vidinė forma“). Siauriausia prasme forma – daugeliui kūrinių būdingas bendras struktūros tipas, modelis. Pagrindinės muzikos formos, arba modeliai, kurie yra universalūs visiems laiko menams, būtų dviejų dalių, trijų, sonatos dialektika, variacijų, rondo [11, p. 513]. Visi šie formos aspektai taikytini juridinėje retorikoje, tačiau suvokti intonacinius-teminius formas dėsningumus yra ypač sudėtinga, nes teismo kalbose svarbi ir faktinė argumentacija, ir jos išdėstymo architektonika bei vidinė vyksmo forma.

Pagrindiniai formos plėtojimo principai – kartojimas, varijavimas, kontrastas – yra būdingi bet kokiam laiko diskursui, kaip ir bendroji vyksmo struktūra (*initium – motus – terminus*, t.y. impulsas, judėjimas, pabaiga). Laiko diskursų universalijų plėtotės funkcijų, bendrųjų loginių dėsningumų ir bendrųjų muzikinių kompozicinių bei specialiųjų kompozicinių funkcijų santykis gana aiškiai parodytas Viktoro Bobrovskio veikaluose [12, p. 23], išstbulinusio funkcinės analizės metodą, kuris ypač pravartus klasikiniams pagrindais formuojamam laiko diskursui (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Universaliųjų plėtojimo funkcijos	1. Bendrosios loginės funkcijos	2. Bendrosios kompozicinės funkcijos	3. Specialiosios kompozicinės funkcijos			4. Konkret. kūrinio ypatybės
			Paprastoji trijų d. forma	Rondo	Sonatos forma	
Impulsas (i)	1. Įžanga 2. Tezės pateikimas	Įžanga I temos pateikimas Kitų temų pateikimas	Įžanga Tema	Refrenas Epizodai	Įžanga Pagr. part. Šalutinė part.	
Judėjimas (m)	Minties plėtotė 3. Perėjimas 4. Jungimas	Vidury Perdirbimas Jungimas Preiktas	Vidury Preiktas	Jungimas Preiktas	Perdirbimas Jung. part. Preiktas	
Pabaiga (t)	5. Apibendrinimas (pabaiga)	Repriza Papildymas Koda	Repriza Koda	Reprizos Koda	Repriza Baig. partija Koda	

Bendrieji visų kompozicinių formų dėsningumai realizuojami, V. Bobrovskio teigimu, sugretinant skirtingus raiškos tipus ir psichikos būsenas [13]. Sugretinimų pobūdis, kontrastingumo rūšys ir stiprumas, jų realizavimo būdai – visas šis kompleksas sudaro muzikos kūrinio ekspresines-dramaturgines kūrinio funkcijas, kurios grupuojamos pagal estetines kategorijas – ly-

rinį, dramatinį, buitinį, epinį, komišką pobūdį ir t.t. Dramaturginių funkcijų klasifikacijoje vartojamos kokybės (nekontrastiškumas, kontrastiškumas arba konfliktiškas) ir kiekybės kategorijos. Šios skirstomos į vieno elemento (monodramaturgija $a_1a_2a_3a_4$), dviejų elementų nereprizinę (porinę ab) arba reprizinę (neporinę aba_1), trijų elementų triadinę: „tezė – antitezė – sintezė“ ($ab(a+b)$), kuri yra viena reikšmingiausių funkciniu filosofiniu požiūriu, ir daugiaelementę ($abcdf$), kurios padalos pagal pobūdį ir tempą linksta grupuotis į dviejų ar trijų elementų darinius. Formos ritmas artimai susijęs su dramaturginiais-ekspresiniais teksto elementais ir yra analogiškai apibūdinamas kaip vieno komponento (monoritmas $aa_1a_2a_3...$), dviejų dalių (lyginis ab), trijų dalių reprizinis (nelyginis aba_1) ir nereprizinis (triadinis $ab(a+b)$) bei daugiakomponentis ($abcd...$ elementai paprastai grupuojami). Pagal fazes, jungiamas į vieną kompozicinę vieneta, ritmas skirstomas į vienfazį, dvifazį ir daugiafazį. Bendrą laiko diskurso dramaturgijos dinaminį profilį nusako vadinamoji dinaminės bangos forma, kuri, priklausomai nuo kulminacijų kiekio ir vietos, gali būti paprasta ar sudėtinė, išbaigta ar pusinė, banguojanti ar beveik lygi ir t.t. V. Bobrovskis savo veikaluose taip pat klasifikuoja tempą, apibūdina tematizmo ypatybes.

Funkcinės analizės metodas akivaizdžiai parodo universalijų laiko diskursų plėtotės ir formos modelių santykius; o muzikos terminai, analizuojant žodinio teksto formą, yra vienintelė galimybė, pagrįsta genetiškai, istoriškai ir raiškos požiūriu, konkrečiau apibūdinti vidinę (emocinio-intonacinio-dinaminio) teksto formą.

Kitoje, reikšmingoje ir taip pat taikytinoje žodinio diskurso kompozicijai tyrinėti H. Erpfo formos [14] koncepcijoje apibendrinama funkcinė kūrinio samprata, joje „suformuluojami ir pagrindžiami kokybiškai nauji struktūrinės logikos principai <...> genetiškai susiję su muzikos proceso idėja, su esmingiausiu muzikinio teksto sluoksniu – dramaturgija“ [15, p. 71]. Mokslininkas išskiria tris aukščiausio lygmens principus – sekos, pusiausvyros, plėtotės, kuriais apibūdinami kūrinio vidinės sandaros dėsningumai ir kuriais remiantis gali būti aprašomos visos muzikos formų (kartu ir kitų laiko diskursų) modelių transformacijos. (Beje, H. Erpfas savo darbuose pabrėžia muzikos ir kalbos ryšius, ypač struktūros požiūriu.) Pirminė forma jis laiko eilės – sekos struktūrą, kuri remiasi pakartojimo, t.y. tapatumo, gretinimo principais. H. Erpfas skiria paprastąsias eilės formas (kai kurios šių formų yra žodiniai-muzikiniai žanrai, pvz., sekvencija, rondo, kanonas) ir išplėtotąsias (jų padalos grandys nėra lygiavertės – vienos dominuoja, kitos ne tokios svarbios). Antroji didelė formų grupė H. Erpfo koncepcijoje būtų vadinamosios pusiausvyros formos (supaprastinę jas pavadintume *ten ir atgal*), kurios savo ruožtu skirstomos į paprastąsias (periodas, dvidalė, kai kurie sonatos tipai) ir išstbulintąsias pusiausvyros (sonatos transformacijos jos evoliucijos eigoje). Beje, pusiausvyra nesutapatintina su trukmės vienumu, suvokiant formą, svarbiausia yra pajusti jos tėkmę, o jos padalos gali būti nevienodos reikšmės ir proporcijų. Plėtojamasis formos būtų trečioji rūšis; joms

būdingas ne lineariškumas kaip eilės formose, ne retrospektyvus pabaigos artėjimo pojūtis kaip pusiausvyros kūrinuose, o tikslingas judėjimas, kryptingumas ir atskirose dalyse, ir visumos požiūriu – kai atskiros grandys atkakliai „siekia“ įsiliėti į visumą, o visa forma tarsi apjuosama kulminacijų grandimis. Šios rūšies formose dažnai iš branduolio, plėtojant atskirus motyvus, palaipsniui susiformuoja kūrinio tema, kuri pasirodo kūrinio pabaigoje ir tampa jo kulminacija. Išskirtina yra tai, kad plėtojamoji forma neturi aiškios reprimos, yra nepusiausvyra, o kūrinio esmė paaiškėja tik pabaigoje. Taigi elementariose eilės formose susidaro pusiausvyros ryšiai, o juose subręsta plėtojimo idėja. Tokia struktūra gana tipiška teismo apeliacinėms kalboms.

H. Erpfo formų sistema ir funkcinės analizės metodas kartu su komparatyvistiniu hermeneutiniu leidžia esmingiau suvokti formos procesualumą, atskleisti bendrųjų logikos principų konkrečią raišką laiko diskursuose, praturtina jo kompozicijos analizavimo galimybes. Funkcinio tapatumo dėsniumi laiko menuose leidžia kalbėti apie tokius muzikos formų analogus kaip periodas, dviejų dalių ar trijų dalių forma, variacijos, rondo, sonata ir kt., apie tam tikras šių formų sistemas, apie įvairius temų formavimo principus ir metodus, prasmingai pavartoti kai kuriuos muzikinius terminus. Visa tai ne tik padeda tiksliau apibūdinti ir išreikšti laiko diskurso kompoziciją, bet ir atskleisti jo santykį su estetinė verte ir sustiprinti poveikį adresatui.

Norėtusi atkreipti dėmesį, kad XX amžiuje atsiranda daug naujų modernių formos koncepcijų, kurių principai galimi taikyti šiuolaikiniams laiko diskursams. Daugelis šių principų taikytini moderniesiems laiko diskursams [16, p. 125–137], todėl kai kuriuos naujuosius formos principus ir aspektus norėtusi paminėti.

1. Statiškasis formos aspektas (architektoninis) nu-reikšminamas, o ypatingas dėmesys kreipiamas į ener-getinį-procesualųjį kūrybos modusą.

2. Tradicinių „dramatiškų“ formų kūrimas, besire-miantis pradžios – vyksmo – pabaigos formule, ir atvi-rųjų, mobiliųjų, daugiareikšmių, aproksimatyviųjų for-mų, kuriose nėra determinizmo logikos, opozicija. Tai būtų teleologinio (determinizmo) principo (kai manoma, kad visi kūrybos procesai turi pradinį ir galutinį tikslą) ir indeterministinio principo (tarsi rizomos – šakniastie-bio, kuris veši į visas puses, yra atviras, multiplikatyvus, prasideda nuo niekur ir veda į niekur) opozicija.

3. Kūrinio, kaip organiško ir neorganiško, opozici-ja; pirmuoju atveju aiški dialektinė visumos ir atskiros dalies vienovė, antruoju atveju kūrinio dalumas nėra privalomas.

4. Kai kalbama apie formos „sugriuvimą“, mąsto-ma apie naujų formų kristalizavimąsi, pvz., momento formą, ritmo, atvirąją, individualiąją, mikrovariacinę, kreščenduojančią ir t.t.

5. Penktoji opozicija nusako formą estetikos požiū-riu – tai forma kaip formuojanti (proporcijos, simetrijos, vienovė, sąryšis, harmoningumas) ir kaip beformišku-mas, amorfiškumas (kaip kontrastas estetinei vertei).

G. Daunoravičienės teigimu, avangardinėje ir po-stavangardinėje eroje pačiais aktyviausiais kompozitorių

praktikoje tapo procesualusis formos aspektas, rizomi-nio principo raiška, atvirosios formos, naujos neorgani-nių kompozicijų ir kūrinų rūšys, beformės formos este-tika [16, p. 135]. Manoma, kad šitos tendencijos išreiš-kia XX amžiaus formos polinkį į pasijūškumą. Nors bet kokiam žodiniame diskurse – ne tik viešajame, bet ir grožinės literatūros – galima rasti daugelį šių principų, tačiau juridinė retorika, būdama atvira naujausiems mokslų pasiekimams, kartu išlieka kaip klasikinis, nuo amžių susiformavusios kompozicinės raiškos menas; būtent klasikiniai komponavimo principai ir modeliai leidžia labiausiai koncentruoti ir subalansuoti emoci-nę-dalykinę viešosios kalbos dinamiką ir sustiprinti povei-čio adresatui efektyvumą.

IŠVADOS

1. Retorikos mokslo tarpdalykiškumas ir moderni-ųjų komparatyvistikos aspektų taikymas juridinėje retorikoje leidžia prasmingai panaudoti daugelio disciplinų naujausius teorinius ir metodologinius pasiekimus.

2. Retorikos analizė intermedialumo tipologijos požiūriu leidžia suvokti jos ryšius su kitais laiko diskur-sais ir atskleidžia naujas tyrinėjimo perspektyvas.

3. Viešojo diskurso poveikį adresatui komunikaci-jos procese itin sustiprina pranešėjo intencionalumas, struktūruojantis kalbos dinaminę formą.

4. Formos samprata remiasi universaliais laiko diskursų plėtotės ir bendraisiais loginiais bei kompozic-iniais dėsniumais, gryniausiu pavidalu išreikštais itin artimame retorikai muzikos mene.

5. Juridinei retorikai artimesnės klasikinės formos ir bendrieji tradiciniai tematikos plėtojimo dėsniumai, o ne modernizmo epochos naujosios formų tendencijos.

6. Muzikologinis funkcinės analizės principas gali padėti išryškinti viešosios kalbos ekspresinę-dramatir-ginę struktūrą, apčiuopti formos kontūrus, ritmą, dina-minį profilį ir kartu sustiprinti jos emocinį įtaigumą.

LITERATŪRA

1. **Koženiauskienė R.** Juridinė retorika: Studijų vadovas teisininkams. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005.
2. **Justickis V.** Bendroji ir teisės psichologija. Lietuvos teisės universitetas: Justitia, 2003.
3. **Ryngevič R.** Sociolingvistinių ir psicholingvistinių tyrimų rezultatų pritaikymo kriminalistinės lingvistinės ekspertizės poreikiams galimybės // Jurisprudencija. T. 38 (30).
4. **Fiske J.** Įvadas į komunikacijos studijas. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
5. **Knapp B.L.** Music, Archetype and the Writer. A Jungian View. The Pennsylvania State University Press. University Park and London, 1988.
6. **Eco U.** Atviras kūrinys: Forma ir neapibrėžtumas šiuolaikinėje poetikoje. Vilnius: Tyto alba. 2004.
7. **Janeliauskas R.** Komponavimo principų sistematikos pradmenys // Muzikos komponavimo principai: teorija ir praktika. T.1. Vilnius: Kronta, 2001.
8. **Bachtin M.** Autorius ir herojus: Estetikos darbai. Vilnius: Aidai, 2002.

9. **Wolf W.** *Intermediality Revisited Reflections on Word and Music Relations in the Context of a General Typology of Intermediality // Word and Music Studies: Essays in Honor of Steven Paul Scher and on Cultural Identity and the Musical Stage.* – Amsterdam-New York: Rodopi, 2002.
10. **Daujotytė V.** *Mažoji lyrikos teorija.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
11. **Ambrazas A.** *Muzikos forma // Muzikos enciklopedija.* T.2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
12. **Бобровский В.** *О переменности функции музыкальной формы.* – Москва: Музыка, 1970.
13. **Бобровский В.** *Функциональные основы музыкальной формы.* – Москва: Музыка, 1978.
14. **Erpf H.** *Form und Struktur in der Musik.* – Mainz: Schott, 1967.
15. **Palionytė D.** *Hermano Erpfo muzikinės formos koncepcija.* Vilnius: LMA leidykla, 1993.
16. **Дауноравичене Г.** *Антиномизация принципа музыкальных форм: диалог исследовательских интерпретаций в XX веке // Muzikos komponavimo principai: teorija ir praktika.* T.1. – Vilnius: Kronta, 2001.

JURIDICAL RHETORIC: MODERN ASPECTS OF COMPARATIVISTICS

Rūta Brūzgienė*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Juridical rhetoric is an interdisciplinary discipline, that appeals on practical methodological achievements of communication, psycholinguistics, hermeneutics, semiotics and of other disciplines. The researched problem of the article is the application of modern comparativistic methodologies in some particular types of juridical discourse. The aim of this research is to enrich the expression of juridical rhetoric discourse with the aspects of form and intonation dynamics, as well as to consolidate the communicational efficiency. The methods that will be used to carry out the research – comparativistic, hermeneutic, functional analysis, which allows us to compare the characteristics of rhetorical discourse with the other time-arts in functional and semantic aspects. Problem research degree – the discourses of juridical rhetoric, the typologies of interaction and some form aspects have not been researched yet neither in Lithuania nor in the global scientific thought. The issues that the article is dealing with are topical to the public juridical discourse not only in theoretical, but also in practical aspects, because the intonation and dynamical suggestibility is an essential task in order to consolidate the communicational effect of some certain juridical communication types.

The article names the theories of process communication that are more topical to the juridical rhetoric and discusses the model of Jakobson in more detail. In this part the intonation-expressional speech effect to the addressee – is being considered, where the addressee is overbearing in informational-appellate (defensive and accusatory) speeches. One can conclude that the intention of the speaker, to be precise, his value-position is the bases of structuring of composition in the dis-

course. Further on, the rhetoric is being analyzed as one of the time discourse types in the typology of intermediate comparativistics, which characterizes the interactions of verbal text, music or film. We come to the conclusion that the connections of juridical rhetoric with music that is relevant to it, manifest as structures of narration, as principles of time-arts general processes – variational, repetition, free development, as the melodic of speech intonation and as the analogues of compositional structures. Further on in the article the universality of form conception in the time discourses is being characterized. By appealing on the method of functional analysis, its logical semantic dialectics and some modern form conceptions are being discussed. The attention is also being given to the musical analogues of verbal discourse of thematic conception. The classification of expressional-dramaturgic topic elements, the dynamical profiles and the rhythmic features of text are being recalled. At the end of the writing the following is being concluded:

1. The application of modern comparativistic aspects in juridical rhetoric would resume and enrich its theoretical and methodological bases.

2. In the aspect of intermedial typology, the analysis of rhetoric allows us to perceive its connections with the other time discourses and reveals new investigation perspectives.

3. The public discourse effect to the addressee is being especially consolidated by the announcer's intention, by the dynamical form of structured speech.

4. The form conception appeals on the universal time discourse development and general logical, as well as compositional regularities that are given in the purest shape in the music art, which is especially close to rhetoric.

5. Juridical rhetoric has closer connection to the classical form and general traditional thematic developing regularities, but not to the new form tendencies of modernism epoch development.

6. Musicological principle of functional analysis can be helpful in developing expressional-dramaturgic structure of public speech, in understanding the form outline, rhythm and the dynamic profile, as well as it can strengthen its emotional suggestibility.

Keywords: juridical rhetoric, comparativistics, communication, intermediality, functional analysis, discourse, form, communicational efficiency.

---

* Mykolas Romeris University, Faculty of Public Administration, Department of Language Culture, Assoc. Prof. Dr.